

Diyabet İşleri Başkanlığı'nın Risale-i Nur Hakkındaki Ehl-i Vukuf Raporları ve Bazı Değerlendirmeler

Expert Reports And Some Evaluations About
Risale-i Nur Prepared By The Directorate Of
Religious Affairs

İlyas ÜZÜM

Prof. Dr.

Özet

Bediüzzaman Said Nursî'nin telif ettiği Risale-i Nur adlı eserler müelli- fiyle birlikte birçok mahkemenin konusu olmuştur. Bu mahkemelerin eser- lerin mahiyeti ile ilgili bilirkişi raporu istediği makam genellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Risale-i Nurlar hakkında mahkemelerce Diyanet'ten istenen ehl-i vukuf raporları, -elbette diğer eserler gibi- daha sonra teşkilat kanununda "Din İşleri Yüksek Kurulu" adını alacak olan "Müşavere Kuru- lu" veya "Müşavere ve Dinî Eserler İnceleme Hey'eti" adlarıyla anılan kul- rul tarafından hazırlanmıştır. Risale-i Nurlarla ilgili hazırlanan raporların tümünde olumlu kanaatler belirtilmiş, iddiaların aksine Risale-i Nur'da ta- rikat öğretisi ve teşviki olmadığı, ayrıca eserlerin İslam dini açısından da mahzurlu bir yönünün bulunmadığı ortak bir kanaat olarak ifade edilmiştir. Bu çalışmada Diyanet İşleri Başkanlığı'nca mahkemelere gönderilen ehl-i vukuf raporları dikkate alınarak bu raporlarda İslamî bilgi usulüne uyulup uyulmadığı fikri üzerinde durulmakta, konu ile ilgili değerlendirmelerde bulunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Diyanet İşleri Başkanlığı, Risale-i Nur, Ehl-i Vu- kuf Raporları, Tarikat, Laiklik, 5. Şua

Abstract

The works entitled Risale-i Nur, which Bediuzzaman Said Nursî wrote, have been the subject of many courts together with its author. The state institution that these courts request an expert report on the nature of the works is usually the Presidency of Religious Affairs. Expert reports on the Risale-i Nur, requested by the courts from the Directorate of Religious Affairs, -like other works, of course- were prepared by the board referred to as the "Council of Consultancy", which would later be named "High Council of Religious Affairs" in the organizational law, or "Council of Consultancy and Religious Works Investigation Board". Positive opinions were expressed in all of the reports prepared about the Risale-i Nur, and contrary to the claims, it was expressed as a common opinion that there was no cult teaching and encouragement in the Risale-i Nur, and that the works did not have any objectionable aspects in terms of the religion of Islam.

In this study, the question of whether the Islamic information procedure is followed in the expert reports sent to the courts by the Presidency of Religious Affairs is emphasized.

Key Words: Presidency of Religious Affairs, Risale-i Nur, Expert Reports, Sect, Laisizm, 5th Ray

Giriş

Diyanet İşleri Başkanlığı, 3 Mart 1340 (1924) tarih ve 429 sayılı “Şer’iye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye vekaletlerinin ilgasına dair kanun” ile kurulmuştur. On dört maddeden oluşan bu kanunun ilk maddesinde, “Türkiye Cumhuriyetinde muamelât-ı nâsa dair olan ahkâmın teşri ve infazı Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun teşkil ettiği hükümete ait olup din-i mübin-i İslam’ın bundan maada itikadât ve ibadeta dair bütün ahkam ve mesailinin tedvir ve müessesât-ı diniyenin idaresi için Cumhuriyetin makarrında bir ‘Diyanet İşleri Resiliği’ makamı tesis edilmiştir” denilmiş, dördüncü maddesinde de ‘teşkilat hakkında bir nizamname tanzim edilecektir’ açıklamasına yer verilmiştir⁽¹⁾.

Kaydedildiğine göre, o günkü şartlarda alelacele çıkarıldığı anlaşılan 429 sayılı kanun Başkanlığın teşkilât yapısını belirlememiş, sadece Diyanet İşleri reisinin başvekilin inhâsı üzerine Cumhurreisi tarafından tayin edileceğini (md. 3), kuruluşun başvekâlete bağlı olduğunu, teşkilât hakkında bir nizamname düzenleneceğini (md. 4), ülke sınırları içindeki bütün cami, mescid, tekke ve zâviyelerin idaresiyle buralardaki görevlilerin tayin ve azillerine Diyanet İşleri reisinin yetkili bulunduğunu (md. 5), il ve ilçe müftülerinin başkanlığa bağlı olduğunu (md. 6) tesbit etmiştir. Ayrıca Şer’iye ve Evkaf Vekâleti bünyesinde olup her birinin on birer üyesi bulunan Hey’et-i İftâiyye, Tedkikat ve Te’lifât-ı İslâmiyye Heyeti ve Evkaf Şûrası’nca yapılan hizmetleri yürütmek üzere sekiz kişiden oluşan Hey’et-i Müşâvere kurulmuş, meşihat bünyesinde 1889’da teşkil edilen Tedkik-i Mesâhif Heyeti de Diyanet İşleri Reisliği’ne bağlanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili işler 1965 tarihli 633 sayılı kanuna kadar 429 sayılı kanunla yürütülmüş, muhtelif zamanlarda bu kanun çeşitli değişikliklere uğramış, 01. 07. 2010 tarihli 6002 sayılı kanunla önemli değişikliğe uğrayarak yenilenmiş, 02. 07. 2018 tarih ve 703 sayılı KHK’nın 14. maddesiyle Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır⁽²⁾.

Kurulduğu andan itibaren dinî içerikli bir çok konunun incelenmesi hususunda başvuru merkezi olan Diyanet İşleri Başkanlığı, Risale-i Nur gibi eserlerin de mahkeme süreçlerinde bilirkişi olarak raporlarının istendiği merkez konumundadır. Bu bağlamda Risale-i Nurlar hakkında mahkemelerde Diyanet’ten istenen ehl-i vukuf raporları, -elbette diğer eserler gibidaha sonra teşkilat kanununda “Din İşleri Yüksek Kurulu” adını alacak olan “Müşavere Kurulu” veya “Müşavere ve Dinî Eserler İnceleme Hey’eti” adıyla anılan kurul tarafından hazırlanmıştır.

Sözlükte ehl-i vukuf terkibi “bilen, vâkif olan kişi ya da kişiler” anlamında olup, Osmanlı hukuk literatüründe terim olarak “hukukî uyumsuzluk ve ispat konusunun özel ve teknik bilgiyi gerektiren durumlarda uzmanlığına başvurulmuş kişi yahut kişiler” anlamında kullanılmıştır⁽³⁾. Cumhuriyet

Kurulduğu andan itibaren dinî içerikli bir çok konunun incelenmesi hususunda başvuru merkezi olan Diyanet İşleri Başkanlığı, Risale-i Nur gibi eserlerin de mahkeme süreçlerinde bilirkişi olarak raporlarının istendiği merkez konumundadır.

1 Bk. www5.tbmm.gov.tr (Erişim tarihi: 14. 01. 2022).

2 Bk. İrfan Yücel, “Diyanet İşleri Başkanlığı”, DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi), IX, 455-460; www.diyaret.gov.tr (Erişim tarihi: 14. 01. 2022)

3 Bk. Ali Şafak, “Ehl-i vukuf”, DİA, X, 531.

*Diyanet İşleri
Başkanlığı'nca
mahkemelere
gönderilen ehl-i
vukuf raporlarını
dikkate alarak,
bu raporlar
İslamî bilgi
usulüne uyulup
uyulmadığı fikri
etrafında uzak
bir işaretlemeye
bulunmak
istiyoruz.*

döneminde 18.06.1927 yılında kabul edilen Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda da aynı terim kullanılmaya devam etmiş, bu kanunun 275-286 arasındaki on iki madde bu husustaki düzenlemeleri ihtiva etmiştir. Ancak bu kanunu ilga ederek 2012'de yürürlüğe giren Hukuk Muhakemeleri Kanununda bilirkişi terimi tercih edilmiştir. Aynı şekilde 04.12.2004 tarihinde kabul edilen Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK)'nda da bu terim "bilirkişi" olarak değiştirilmiş, CMK'nın 62-73 maddeleri "Bilirkişi İncelemesi" başlığı altında aynı konudaki hükümleri düzenlemiştir.

* * *

Bilindiği gibi gerek bizzat Said Nursî gerekse Risale-i Nur talebeleri hakkında baştan itibaren birçok dava açılmıştır. Bu davalardan özellikle Eskişehir, Denizli ve Afyon davalarının müdafaaları kısmen veya büyük ölçüde 27. Lem'a, 12. Şua ve 14. Şua'da yer almıştır. Gerek müellif gerekse Nur Talebeleri aleyhine açılan bu davalarda mahkemelerin hangi kişi ve kuruluşlardan ehl-i vukuf mütalaaları istediği, bu mütalaa ya da raporların usul, kaynak ve içeriklerinin neler olduğu yolunda, -bilebildiğimiz kadarıyla- akademik bir araştırma yoktur. Oysa bu konunun hem hukuk tarihi hem yakın dönem siyasi ve fikrî dalgalanmalar hem ilahiyat-siyaset ilişkileri gibi alanlar açısından önemli ipuçları vereceğinde şüphe yoktur.

Biz böyle bir çalışmaya uzaktan işaret etmek üzere, derleme bir kitapta yer alan ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nca mahkemelere gönderilen ehl-i vukuf raporlarını dikkate alarak, bu raporlar İslamî bilgi usulüne uyulup uyulmadığı fikri etrafında uzak bir işaretlemeye bulunmak istiyoruz. "Risale-i Nur Hakkında Ehl-i Vukuf Raporları" isimli bu derleme kitap. 1964 yılında basılmıştır. Bizdeki nüsha -eksik değilse- 78 rapordan oluşmaktadır. Bu raporlarda tarih, raporu veren kurum ya da kişi ya da kişi adları adı açıkça yer almaktadır. Kitapta yer alan raporların kahir ekseriyeti (elli civarında) "Diyanet İşleri Reisliği Müşavere ve Dinî Eserler İnceleme Hey'eti" tarafından verilen raporlardan meydana gelmektedir. Bunun dışında birkaç il ve ilçe müftülüğünün raporları, Ankara İlahiyat Fakültesi ve İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü hocaları ile yine birkaç hukukçu öğretim elemanının verdiği raporlar bulunmaktadır⁽⁴⁾.

Öte yandan elimizde bir kitap daha vardır. Bu kitap "Risale-i Nur ve T.C. Mahkemeleri/ 785 Beraet Kararı ve Bilirkişi Raporları" başlığını taşımaktadır⁽⁵⁾. Kitabın "Risale-i Nur Hakkında Ehl-i Vukuf Raporları" adlı bölümünde 1960-1971 tarihleri arasında mahkemelere gönderilen 15 civarında rapora yer verilmektedir. Bu raporlardan birkaçı hariç tamamı İlahiyat Fakültesi yahut Yüksek İslam Enstitüsü hocaları ile Hukuk Fakültesi hocalarının raporlarından meydana gelmektedir. Bu eserde bir rapor hariç Diyanet İşleri Başkanlığından gelen rapor bulunmadığı için çalışmamızda kullanılmamıştır.

4 Eserin bibliyografik künyesi şöyledir: Risale-i Nur Hakkında Ehl-i Vukuf Raporları, İstanbul 1384/1964 (Eser bu çalışmada RNHEVR şeklinde kısaltma ile verilecektir).

5 Kitabın bibliyografik künyesi şöyledir: Dünya Hukuk Tarihinde Emsalsiz Bir Hadise/ Risale-i Nur ve T.C. Mahkemeleri, 785 Beraet Kararı ve Bilirkişi Raporları, İstanbul 1981.

Risale-i Nurlar hakkında tamamen olumlu kanaatlerden oluşan bu iki kitap yahut kitapçıktan başka, bir de müellifin Şualar isimli eserinin muhtelif yerlerinde ehl-i vukuf raporlarına değindiği yerler vardır⁽⁶⁾. Bunlardan birisi, -o günkü ismiyle- Diyanet İşleri Reisliğinin verdiği belirtilen rapordur. Elimizde raporun metni olmamakla beraber, müellif iddianame üzerinden değerlendirme yaparken (Hata-Savap Cetveli) bu raporda dile getirilen görüşler hakkında bilgilere ulaşılabilmektedir⁽⁷⁾. Biz çalışmamızda bu rapora da değinmek istiyoruz.

Risale-i Nurlar ve Nur Talebeleri ile İlgili Temel İddialar

Bakıldığında, “Risale-i Nur Hakkında Kararlar” adlı kitaba yansıdığı kadarıyla Nur Talebeleri hakkında açılan davalarda; a) Laikliğe aykırı davranmak, b) Laikliğe aykırı olarak dinî hissiyatı alet ederek propaganda yapmak, c) 6187 sayılı kanuna (vicdan ve toplanma hürriyetinin korunmasına dair kanun) muhalefet, d) 6187 sayılı kanunun birinci maddesindeki “siyasi veya şahsi nüfuz veya menfaat temin etmek maksadiyle dini veya dinî hisleri yahut dince mukaddes tanılan şeyleri veya dini kitapları âlet ederek her ne suretle olursa olsun propaganda yapan veya telkinde bulunan kimse bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır. Fiil, neşren işlenirse hükmolunacak ceza yarı nispetinde artırılır.” hükmüne aykırı hareket etmek, e) Nurculuk ve bunun propagandasını yapmak, f) Anayasaya aykırı hareket etmek, g) 677 sayılı kanuna (tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla ilgili kanun) muhalif davranmak gibi suçlamalar yapılmıştır⁽⁸⁾.

Mahkemelere intikal eden dosyalarda, sanıkların evlerinde bulunan Risalelerle ilgili olarak ehl-i vukuftan bilgi istendiği, bu eserlerde İslamî bakımdan sapma olup olmamasından ziyade bu eserlerin tarikat öğretisi taşıyıp taşımadığı, bu eserleri okuyanların da tarikat mensubu olup olmadıkları daha açık bir ifadeyle Nurculuğun bir tarikat olup olmadığı hususlar sorulmuştur. Ancak gerek Diyanet İşleri Başkanlığının gerekse öteki kurum ya da şahısların verdiği raporlarda bu eserlerin dinî bakımdan incelemeye tabi tutulmuş olması, ilgili mahkemelerin ayrıca bu tür taleplerinin olduğunu düşündürdüğü gibi, rapor yazarların da kanaatlerini pekiştirmek üzere ayrıca böyle bir çalışmaya girmelerini gerektirmiş olmasını da akla getirmektedir. Nitekim verilen cevaplarda “dinen mahzur yoktur”, “İslam itikadına muhalif husus yoktur” gibi ifadelere yer verilmiş olması bunu teyit etmektedir.

Bilindiği üzere Risale-i Nur fikhî konuları ele alan ya da başka konulara yoğunlaşsa bile zaman zaman fikhî “ahkam”a yönelik açıklamalar yapan bir eserler mecmuası değildir. Dolayısıyla Risale-i Nur’un İslam dini açısından durumunu ortaya koymak onu daha çok İslam inançları açısından ele almayı gerektirmektedir.

6 Mesela bk. Said Nursî, Şualar (İstanbul 2020), 307,315, 343, 352.

7 Bk. Said Nursî, Şualar, s. 367-370.

8 Davalardaki başlıca suçlamalar için bk. Kararlar (Risale-i Nurlar Hakkında), I-II, İstanbul 1964, muhtelif yerler.

*Müellif iddianame
üzerinden
değerlendirme
yaparken (Hata-
Savap Cetveli)
bu raporda dile
getirilen görüşler
hakkında bilgilere
ulaşılabilmektedir.*

Her ne kadar teşkilat kanunu çıkmadan önce bu soruya cevap teşkil edecek prensipler, yazılı olarak Başkanlık mevzuatında belirtilmemiş olsa da, bunun genel İslamî ilimler ve bunların usulleri açısından yapılması gerektiği bellidir.

Peki, Diyanet İşleri Başkanlığı mahkemelerin talepleri üzerine Risale-i Nur hakkında görüş bildirirken hangi usule ya da usullere dayanmış olmalıdır yahut dayanmalıdır? Başka bir ifadeyle, daha genelde, Başkanlık bir konuda açıklama yaparken veya bir eser hakkında değerlendirme yaparken nasıl bir yol takip etmelidir? Her ne kadar teşkilat kanunu çıkmadan önce bu soruya cevap teşkil edecek prensipler, yazılı olarak Başkanlık mevzuatında belirtilmemiş olsa da, bunun genel İslamî ilimler ve bunların usulleri açısından yapılması gerektiği bellidir. Gerek Başkanlığa sorulan bir sorunun dinî hükmü gerekse bir kitabın muhtevasının İslam'a uygun olup olmaması bakımından incelenmesi elbette tefsir, hadis, fıkıh ve kelâm ilmi ile bu ilimlerin usullerine göre değerlendirmeye tabi tutulur, tutulmalıdır.

Nitekim 2010 yılında kabul edilen 6002 sayılı Teşkilat Kanun'unda, Diyanet'in bu görevi deruhte etmekle yükümlü olan Din İşleri Yüksek Kurulu'nun görevleri tadât edilirken, -malum olan bu husus ilam edilecek-, (madde: 5, a bendi) şöyle ifadelendirilmiştir: "İslam dininin temel bilgi kaynaklarını ve metodolojisini, tarihi tecrübesi ile güncel talep ve ihtiyaçları dikkate alarak dinî konularda karar vermek, görüş bildirmek ve dinî soruları cevaplandırmak." Kurulun görevleri sayılırken de aynı maddenin (d) bendinde, "Başkanlıkça incelenmek üzere havale edilen basılı, sesli ve görüntülü eserleri inceleyerek yayınlanıp yayınlanamayacağına karar vermek" ayrıca tasrih edilmiştir.

Bu ifadeye geçen "İslam'ın temel bilgi kaynakları ve metodolojisi" Kur'an ve hadis ile, Kur'an'ın anlaşılmasında tefsir ilmi ve usulü, hadislerin anlaşılmasında hadis ve usulü, ayrıca itikadî konularda akaid ve ilm-i kelim, ibadet ve muamelata dair konularda da fıkıh ve fıkıh usulünün kast edildiği aşikardır.

İster, son teşkilat yasasında açıkça dile getirildiği gibi sarahaten zikredilsin, ister önceki dönemlerde olduğu açıkça zikredilmemiş olsun, dinî bir eserin ya da eserlerin tetkikinde ilgili kişi veya kişilerin bu esas ve usuller üzerinden değerlendirme yapması zaruridir. Nitekim sözü edilen kitapta ki Diyanet'e ait elli civarındaki ehl-i vukuf raporları konuya bu açıdan bakmış, istisnasız bütün raporlar Risale-i Nur'da temel dinî anlayış ve hükümlere aykırı bir yaklaşım olmadığında birleşmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Raporlarında Dikkat Çeken Hususlar ve Müellif Değerlendirmeleri

Diyanet İşleri Başkanlığının, bahsi geçen kitaba yansıyan ilk raporu 4.10.1952 tarihli, son rapor ise 17.07.1963 tarihli görünmektedir. Devam eden süreçte Başkanlığın başka raporları olduğu bilinmektedir. Bundan önce raporların yazılmış olduğu da muhakkaktır. Mesela Şualar'da eleştirilen rapor 1948 yılına aittir. Dolayısıyla Diyanet'in başlangıçtan itibaren hangi tarihlerde, hangi mahkemelere, hangi raporları gönderdiğinin bir bütün halinde görülmesi gerekmektedir. Bunu, bu alanda yapılacak akademik araştırmalara havale edip burada, -söz konusu kitaba yansıyan- raporlara dair ilk bakışta dikkat çeken bazı noktalara işaret edelim:

a) Raporlar “Diyanet İşleri Reisliği Müşavere ve Dinî Eserler İnceleme Hey’eti” adıyla Başkanlığa arz edilmiş, dolayısıyla raporlar Başkanın adıyla mahkemelere gönderilmiştir.

b) Diyanet İşleri Başkanlığı küçük eserler-ana eserler, Osmanlıca istin-sah edilenler veya Türkçe basılanlar, temel eserler-lahika mektupları gibi ayırma gitmeksizin tüm Risale-i Nur’u bir bütün halinde incelemeye tabi tutan bir rapor hazırlamış görünmemektedir. Başkanlık, mahkemelerin taleplerine göre bazı eserler hakkında mütalaa bildirmekle iktifa etmiştir.

c) Başkanlık, bazı raporlarda ifade edildiği üzere⁹⁾, Risale-i Nur hakkında olumlu kanaate ulaşmış olmakla beraber “şablon” bir cevap oluşturmamış, her rapor ilgili mahkemenin talebine göre müstakil cevap olarak yazılmıştır. Bunun bir sebebi, -dediğimiz üzere-, şablon bir cevabın hazırlanmamış olması, bir diğer sebebi de her mahkemenin tüm Risale-i Nur hakkında değil, sanıkların evlerinde bulunan kitaplar hakkında mütalaa istemeleri olmuştur.

d) Raporlarda beş kişi olan Hey’etin, zamana göre bazı isimlerde değişiklik olmakla beraber genellikle şu isimlerden oluştuğu görülmektedir. Hasan Fehmi Başoğlu, Hasan Hüseyin Erdem, Şehid Oral, Ömer N. Bilmen, Ahmet Hamdi Kasaboğlu¹⁰⁾. Bu isimlere farklı zamanlarda A. İnan, Ali A. Aydın, L. Baydoğan, H. Gürsoy gibi isimler de eklenmektedir.

e) Raporlar genellikle kısa metinler olarak kaleme alınmış, varılan hüküm tevhit eden usule işaret edilmemiş, gerekçeler üzerinde durulmamış, başvuru kaynaklara yer verilmemiştir.

Yine söz konusu kitap esas alınarak rapor içeriklerine baktığımızda, başlıca iki husus dikkatimizi çekiyor. Bunlardan birisi Risale-i Nur’un bir tarikat öğretisi olup olmadığı, bu bağlamda Nurculuğun bir tarikat olup olmaması konusu, ikincisi ise Risale-i Nur’un parçalarının mahiyetine dair yapılan açıklamalar.

“Tekke ve zaviyelerle türbelerin seddine” dair 677 sayılı kanun¹¹⁾ göz önünde bulundurularak mahkemelerin Nurculuğun tarikat olup olmadığı konusundaki taleplerine Diyanet çok açık –ve elbette doğru olarak- Nurculuğun

9 Mesela bk. RNHEVR, Rapor: 37.

10 Örnek olarak bk. RNHEVR, Rapor: 23

11 677 sayılı Kanun: “Türkiye Cumhuriyeti dahilinde gerek vakıf suretiyle gerek mülk olarak şeyhinin tahtı tasarrufunda gerek suveri aharla tesis edilmiş bulunan bilümmü tekkeler ve zaviyeler, sahiplerinin diğer şekilde hakkı temellük ve tasarrufları baki kalmak üzere kamilen seddedilmiştir. Bunlardan usulü mevzuası dairesinde filhal cami veya mescit olarak istimal edilenler ipka edilir. Alelümüm tarikatlerle şehlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çelebilik, babalık, emirlik, nakiplik, halifelik, falcılık, büyüçlük, üfürükçülük ve gayıptan haber vermek ve murada kavuşturmak maksadiyle nüshacılık gibi unvan ve sıfatların istimaliyle bu unvan ve sıfatlara ait hizmet ifa ve kisve iktisası memnudur. Türkiye Cumhuriyeti dahilinde salatine ait veya bir tarika veyahut cerri menfaate müstenit olanlarla bilümmü sair türbeler mesdut ve türbedarlıklar mülğadır. Seddedilmiş olan tekke veya zaviyeleri veya türbeleri açanlar veyahut bunları yeniden ihdas edenler veya ayını tarikat icrasına mahsus olarak velev muvakkaten olsa bile yer verenler ve yukarıdaki unvanları taşıyanlar veya bunlara mahsus hidematı ifa veya kıyafet iktisa eyleyen kimseler üç aydan eksik olmamak üzere hapis ve elli liradan aşağı olmamak üzere cezayı nakdi ile cezalandırılır (https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.677.pdf).

Risale-i Nur hakkında olumlu kanaate ulaşmış olmakla beraber “şablon” bir cevap oluşturmamış, her rapor ilgili mahkemenin talebine göre müstakil cevap olarak yazılmıştır.

“İlişik eserde baştan nihayetine kadar, Kur’an-ı Kerim’in Fatiha ve Bakara suresinin bir kısmının tefsirine ait bir ilim kaynağı olup Kur’an-ı Kerim’in bir izahını ve hikmetlerini ve esrarlarını ve bilvesile itikadî meseleler de ele alınarak, muhalif akidelere karşı akaidin hakkıyla beyan edildiği anlaşılmiş ve münderecatında dinî bir mahzur görülememiş olduğunun bildirilmesi uygun görülmüştür”

tarikât olmadığını açıkça beyan etmiştir. Mesela, 02.06.1960 tarihli, ilgili Hey’etin azalarından Hasan Fehmi Başoğlu, Şehid Oral ve Ömer Bilmen imzalı bir raporda, “...Mezkur eserlerin muhtevalarının 677 sayılı kanuna aykırı bulunmadığına...”⁽¹²⁾ denilmiştir. Aynı şekilde 18.08.1960 tarihli, Hasan H. Erdem, A. H. Kasaboğlu, İ. H. Gürsoy imzasını taşıyan bir raporda da, “Malum tarikâtlar arasında Nurculuk diye bir tarikât bulunmadığına” şeklinde bir ifadeye yer verilmiştir.

Diğer taraftan, yukarıda değindiğimiz üzere, sanıkların evlerinde yapılan aramalarda Risale-i Nur’un hangi kitap ya da parçaları bulunmuş ise, talep üzerine Diyanet bu kitaplar hakkında hem tek tek, hem genel nitelikli görüşler bildirmiştir. Mesela, 26.05.1958 tarih ve 215 sayılı raporda, Lem’alar ve Mektubat hakkında şöyle söylenilmiştir: “Bu kitapların muhtevasında hiçbir tarikâtın âdâb ve erkan ve ayinlerini beyan eden ve herkesi onlara girmeye teşvik eden bir yazı görülmemiş. Ve bilumum yazıların hülasa ve neticesi: Vatandaşları İslamî itikât ve ibadetlerin ifasına ve Kur’an-ı Kerim ve sünnet-i nebevîyeye ittibaa teşvik ve devletin temel esaslarını ihlal edecek dinî ve din kitaplarını vesair mukaddesatı nüfuz ve menfaat temin etmek kasdıyla alet ederek propaganda yapıldığına delalet eden bir ifade görülmemiş olduğu ve bu itibarla TCK’nın 163. maddesi ve 6187 sayılı kanun ile ilgisi bulunmadığı kanaatine varılmıştır...”⁽¹³⁾”

Yine Diyanet’in 08.09.1959 tarih ve 465 nolu raporunda İ̇şarâtü’l- İ̇câz hakkında şöyle denilmiştir: “İlişik eserde baştan nihayetine kadar, Kur’an-ı Kerim’in Fatiha ve Bakara suresinin bir kısmının tefsirine ait bir ilim kaynağı olup Kur’an-ı Kerim’in bir izahını ve hikmetlerini ve esrarlarını ve bilvesile itikadî meseleler de ele alınarak, muhalif akidelere karşı akaidin hakkıyla beyan edildiği anlaşılmiş ve münderecatında dinî bir mahzur görülememiş olduğunun bildirilmesi uygun görülmüştür”⁽¹⁴⁾”.

Diyanet’in yine 20. 06. 1958 tarih ve 283 sayılı raporunda, Risale-i Nur’un çok sayıda kitabı tetkik edilerek şöyle denilmiştir: “...Beş çuval ve sandık içinde 312 adet kitap ve risale ve mektuplar tetkik edilmiş ve neticede münderecatlarında İslamî ibadete ve hüsnü ahlaka teşvikten ibaret olup kanuni mevzuatımıza aykırı bir ifade görülmediğine ve bu itibarla bunlarda müsaderelerini icap eden bir hal bulunmadığına... (ulaşılmış), bunların içinde dinî ve idarî bir mahzur bulunmadığı mütalaa edilmiştir”⁽¹⁵⁾”.

Son olarak vermek istediğimiz bir örnek Risale-i Nur’un, kimilerince hâlâ itiraz vesilesi yapılan “Sikke-i Gaybî-i Tasdiki” isimli ilgili eser hakkında da olumlu bir görüşün bildirilmiş olmasıdır. 03.05.1960 tarih ve 156 sayılı raporda adı geçen eserin bölüm ve başlıkları tâdât edildikten sonra şöyle denilmiştir: “...Yukarıda bahsedilen kısımların hepsinde Risale-i Nur’un ve müellifinin mecazî işaretle müjdelendiği ve buna binaen vazife sahasında bulunduğu, bunlara muhalefetin doğru olmadığı, muhabbetin ise Cenab-ı Hakkın rızasını kazandıracak bir yol olduğu beyan edilmektedir...”

12 RNHEVR, Rapor: 37.

13 RNHEVR, Rapor: 9.

14 RNHEVR, Rapor: 21

15 RNHEVR, Rapor: 10.

Binaenaleyh münderecatı yukarıda icmal edilen ilişik mecmua (Sikke-i Gaybî-i Tasdikî) ile mektupların muhtevalarında İslamî ve kanunî mahzur bulunmadığı... mütalaa edilmiştir⁽¹⁶⁾.

Adı geçen kitapta Diyanet tarafından Risale-i Nur hakkında verilen olumlu raporlardan başka müellifin Şualar isimli kitabından takip edilebildiği kadarıyla, 1948 yılında hazırlanan ve birtakım eleştirilerin bulunduğu hacimli bir raporun bulunduğu görülüyor. Savcılık tarafından hazırlanan iddianameye kaynaklık teşkil ettiği anlaşılan bu raporun aslına ulaşılmamış olmakla birlikte, müellifin bu raporun doksan civarında hatasını gösterdiği "hata-savap cetveli" başlıklı parçada en azından temel tenkitleri öğrenilebilmektedir.

Said Nursî, "Afyon Mahkemesine, İddianameye Karşı Verilen İtirazname Tetimmesinin Bir Zeylidir" başlıklı yazısında bu rapora (belki de buna benzer başka birkaç rapora) işaret ederek, "sathî ehl-i vukufların sathî tahkikatları" nitelemesinde bulunmaktadır⁽¹⁷⁾. Müellif aynı yerde, "Medar-ı hayrettir ki Mısır, Şam, Halep, Medine-i Münevvere, Mekke-i Mükerreme allameleri ve Diyanet Riyasetinin müdakkik hocaları, o Nur mecmularını tetkik edip hiç tenkit etmeyerek, takdir ve tahsin ettikleri halde, iddianameyi aleyhimize toplayan zekavetli (!) zat..." diyerek İslam dünyasındaki alimlerin Risaleleri eleştirmediklerini hatta beğendiklerini, aynı şekilde Diyanet'in müdakkik hocalarının da aynı kanaatte olduklarını ifade etmekte, ancak iddianameyi hazırlayan zatın bu gerçeğe gözün kapadığına işaret etmektedir⁽¹⁸⁾.

Yine aynı raporla ilgili olarak Said Nursî, "Diyanet Riyasetindeki ehl-i vukufa bir teşekkürname ve tetkiklerindeki cüz'î ve cevabı zâhir ve verilmiş tenkitlerine yardım etmek için üç noktayı beyan edeceğim" ön başlıklı yazıda, Birinci Nokta olarak kendilerine üç açıdan teşekkür ettiğini bildiriyor. Bunlardan ilki Beşinci Şua hariç Sirâcü'n-nur mecmuasını takdirkarene hülâsa etmeleridir" diyor⁽¹⁹⁾. Buradan söz konusu ehl-i vukufun sadece Beşinci Şua'ı eleştiri konusu yaptığı anlaşılıyor. Müellifin ikinci teşekkür konusu olarak zikrettiği açıklamadan da ehl-i vukufun tarikatçılık, cemiyetçilik ve emniyeti ihlal bahanelerini reddettiği müşahede edilmektedir. Bu husus, bizim örnek verdiğimiz Diyanet raporlarında da açıkça dile getirilmiş olan bir konudur.

Müellif aynı yerde, İkinci Noktada bir çeşit Beşinci Şua savunması yaparak ehl-i vukufun eleştirilerini üç noktada eleştirmektedir: Birinci noktada onların Deccal konusundaki hadisleri "mevzu" veya "zayıf" olarak nitelemelerine karşı, bu rivayetlere Buhari ve Ahmed b. Hanbel gibi zatların

Said Nursî,
"Afyon
Mahkemesine,
İddianameye
Karşı Verilen
İtirazname
Tetimmesinin
Bir Zeylidir"
başlıklı yazısında
bu rapora (belki
de buna benzer
başka birkaç
rapora) işaret
ederek, "sathî
ehl-i vukufların
sathî tahkikatları"
nitelemesinde
bulunmaktadır.

16 RNHEVR, Rapor: 34.

17 Said Nursî, Şualar, s. 345.

18 Said Nursî, Şualar, s. 346.

19 A.g.e., s. 351. "Sirâcün-nur, müellifin Üçüncü Şua olan Münacât Risalesi, Yirmi beşinci Lem'a olan Hastalar Risalesi ve Çocuk taziyesi, yirmi altıncı Lem'a olan İhtiyaarlara Risalesi, Dördüncü Şua olan Ayet-i Hasbiye Risalesi, otuz üçüncü Söz olan Otuz Üç Pencere, Beşinci Şua, müellifin başka bir münacatı ve Hasan Fezyî'nin Risale-i Nur hakkındaki manzumesinden oluşmaktadır.

“Bu yirmi
senedir hadsiz
muarızlara karşı
sarsılmayan
ve yüz binler
muhtaçların
imanlarını
kuvvetlendiren
Risale-i Nur’a
bir-iki mesele için
bu tarz tenkidiniz
yakışır mı?”

eserlerinde yer verdiklerini, dolayısıyla bu hadisleri külliye inkarın on cihetle hatalı olduğunu belirtiyor. İkinci olarak bu rivayetlerin “senetli hadis” anlamında eleştiriye müsait yönleri olsa bile mânâlarının yanlış olmadığını, bu rivayetlerin hakikatleri olduğunu ifade ediyor. Üçüncü olarak “Hangi mesele veya rivayet var ki; meşrepleri, mezhepleri muhtelif alimlerin bir kitabında ona itiraz edilmesin” diyerek, bu konuda bazı kaynaklarda farklı görüşlerin yahut tenkitlerinin bulunmasının bu hakikatleri inkara kaynak olmayacağını dile getiriyor⁽²⁰⁾.

Müellif aynı yazının devamında, Üçüncü Nokta olarak ehl-i vukufça eleştirilen Hasan Feyzi ve Hafız Ali’nin yazdıkları takrizleri eleştirmelerini eleştirerek, eskiden beri telif edilen güzel kitaplara bu tür takrizler yahut methiyeler yazıldığını, kendisi hakkında bu tür takriz ve methiyeleri de asla şahsına mal etmeksizin, Nurlara muhtaç olan kimselere teşvik olması bakımından Risale-i Nur’a çevirdiğini, onların ise mütalaalarında bunları doğrudan kendine mal etmiş gibi anlamaları ve anlatmalarını kendilerine yakıştıramadığını beyan etmektedir⁽²¹⁾.

Said Nursî, yine aynı raporla ilgili olarak “Ehl-i Vukufun İnsafı Hocalarına Üç Sualim Var” başlıklı bir yazı da kaleme almıştır. Bu yazıda birinci soru olarak, “Bir adam bir adamı safi bir niyetle onu methetmekle mesul olur mu?” demiştir. İkinci soru olarak ise şunu sormuştur: “Acaba, ortalıkta din aleyhinde bu dehşetli hücumlar ve dağ gibi dinî meseleler içinde Nur Şakirtlerinden bir hakikat âşığı zararsız ve cüz’î bir hata-i ilmi ve yanlış bir kanaat-i ilmi cihetinde böyle tekdîr ve tezyife müstahak olur mu? Siz gibi üstatlardan, methiye yazanlar talebe, şefkatle hatasını ihtar beklerken, böyle adliye eliyle tokatlamak caiz olur mu?” Müellif, son soru olarak da şunu tevcih etmiştir: “Bu yirmi senedir hadsiz muarızlara karşı sarsılmayan ve yüz binler muhtaçların imanlarını kuvvetlendiren Risale-i Nur’a bir-iki mesele için bu tarz tenkidiniz yakışır mı?”⁽²²⁾

Görüldüğü gibi müellif, söz konusu raporu yazan ehl-i vukufaya yönelik üç noktayı beyan ederken Birinci Nuktada onların hakkaniyetli oldukları yerde onlara teşekkürlerini bildirmiş, İkinci Nuktada onların Beşinci Şua ile ilgili olarak yaptıkları tenkitleri cevaplandırmış, Üçüncü Nuktada kendisi hakkında bazı talebelerinin yazdığı methiyeleri Risale-i Nur’a çevirdiğini belirtmiş, müteakip yazısında da onlara üç soru sorarak onları dinen, vicdanen ve İslamî hamiyet adına duyarlı olmaya davet etmiştir.

* * *

Diyanet’in yazdığı ve Afyon mahkemesinde savcının iddianamesine mesnet yaptığı ehl-i vukuf raporundaki hataları gösteren “Hata-Savab” cetveline gelince, müellif burada kısa cümlelerle söz konusu iddianamedeki hataları tek tek göstermektedir. Kendi ifadesiyle, “Mahkemede aleyhimize iddianamede ‘yüz yanlışını ispat etmezsem yüz sene cezaya razıyım’ diye iddia ettiğime bir hüccet olarak iddianamenin kırık sahifesinde,

20 Said Nursî, Şualar, s. 352.

21 A.g.e., s. 353-354.

22 A.g.e., s. 354.

şahsıma ait on beş sahifede seksen bir yanlışını gösteren bu cetveli takdim ediyorum” demektedir.

Bu soru-cevap cetvelinde seksen bir, peşinden yazılan zeyilde de dokuz ilave ile toplam doksan hataya ve bunların cevaplarına değiniliyor. Bunların nicelik olarak önemli bir kısmı savcının salt iddiaları olarak görülüyor. Mesela 64. Hatada, “Said Nursi’nin mirasta kadın ile erkeğin müsavâtı aleyhinde olduğu, dolayısıyla onun medeni kanunları kabul etmediği ve inkılap aleyhinde olduğu” ithamı var. Bunu ehl-i vukufun yazmamış olması gerekiyor. Zira cevapta da denildiği gibi bu Kur’an ayeti olup, aksini düşünmek ayetleri inkar anlamına geliyor⁽²³⁾. Gerek bu tür gerekse muhtevadan doğrudan iddianameyi hazırlayanın kaydettiği anlaşılacak hususlar çıkarıldığında, dinî mahiyet taşıyan ve ehl-i vukufça kaleme alındığı anlaşılacak temel hususların, daha ziyade Beşinci Şu’ada geçen Deccal, Süfyan, Nüzül-i İsa ve Mehdilik gibi konular olduğu müşahede edilmektedir.

Müellif bu iddiaların cevaplarına dair ilgili cetvelde sağlıklı cevaplar yazmıştır. Bizim burada söylemek istediğimiz şudur: Söz konusu raporu yazan ehl-i vukuf bu konuda görüş ortaya koyarken ne yazık ki İslam’ın bilgi kaynaklarını ve bilgi usulünü dikkate alan bir yol izlememiş görünmektedir. Başka bir ifadeyle ismi ya da isimleri her kim olursa olsun, bu raporu yazan ya da yazanlar kesinlikle eleştiride buldukları konularda İslamî bilgi usulüne uymamışlardır. Bunları Deccal, Süfyan, Hz. İsa’nın nüzülü ve Mehdi başlıklarında rahatlıkla gözlemleyebiliyoruz. Şöyle ki, mesela, Deccal’in çıkacağına dair (bazı ayetlerin işareti, mesela Nisa 4/157-159 bir tarafa) temel hadis kaynaklarında göz ardı edilmesi mümkün olmayan sayıda rivayet vardır. Başta Buhari ve Müslim’in Sahih’leri olmak üzere dört temel Sünen’in birisi hariç (Sünen-i Nesâî) tamamında, ayrıca Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inde yirmi beş civarında rivayet bulunmaktadır⁽²⁴⁾. Dolayısıyla hakkında temel hadis kaynaklarında bu kadar rivayet bulunan hadisleri görmezden gelerek “Bu hadisler zayıf veya aslı yoktur” denilmişse, böyle bir yaklaşımın ya da görüşün İslam’ın bilgi kaynaklarına ve bilgi usulüne uygun bir yaklaşım olmadığı aşikardır.

Yine müellifin 60, 61, 62, 63 nolu hatalara verdiği cevapta ifade ettiğine göre söz konusu raporda, “Süfyan’a dair hiçbir hadis yoktur; varsa mevzudur” denildiği anlaşılıyor. Oysa Buhari ve Müslim’in sahihlik şartlarına göre derlenmiş olan Hâkim’in Müstedrek’inde açıkça Süfyanî’den söz edildiği gibi⁽²⁵⁾ birçok tefsir ve farklı hadis kaynaklarında açıkça Süfyan yahut Süfyanî’den bahsedildiği ortadadır⁽²⁶⁾. Dolayısıyla ehl-i vukufun raporundaki yaklaşımı İslamî kaynakları göz ardı eden, maksatlı, siyasi bir mahiyet taşıdığı kanaati oluşturmaktadır.

*Mesela 64.
Hatada, “Said
Nursi’nin
mirasta kadın ile
erkeğin müsavâtı
aleyhinde olduğu,
dolayısıyla onun
medeni kanunları
kabul etmediği ve
inkılap aleyhinde
olduğu” ithamı
var.*

23 A.g.e., s. 364. Miras konusundaki ayetler için bk. Nisa 4/11-12.

24 Mesela bk. Buhari, “Fiten”; 26, Müslim, “İman”, 273; “Fiten”, 100; Tirmizi, “Fiten”, 66; Ebû Davud, “Melahim”, 14.

25 Hâkim, el-Müstedrek, IV, 565, no: 8586

26 Süfyan hakkında rivayetler ve kaynakları hakkında geniş bilgi için bk. Anas Muhammed Rıza Qahwaci, “Ârâü'l-Üstâd en-Nursi fi ehâdisi'l-mehdi ve te'vilâtihi lehâ ve müteallakatihâ”, en-Nûr li'd-dirâsâti'l-hadâriyyeti'l-fikriyye, sy. 18, yıl 2018, dipnot: 23.

Risale-i Nur talebeleri aleyhine açılan davalarda, mahkemeler ehl-i vukuf olarak bazı kurum ve kişilerden mütalaa istemişse de ağırlıklı olarak bu talepler resmi bir kurum olması hasebiyle Diyanet İşleri Başkanlığı'na yoğunlaşmıştır.

Bir başka husus, söz konusu raporun “Mehdiliğe dair rivayetlerin kâffesi zayıftır” şeklindeki verdiği hükümdür. Oysa temel hadis kaynaklarından Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inde, İbn Mâce, Ebû Davud, Tirmizi’nin Sünen’lerinde, ayrıca Hâkim ve Taberânî’nin eserlerinde birçok rivayet bulunmaktadır. Nitekim ünlü hadis alimlerinden İbn Hacer el-Heytemî bu konudaki hadislerin “tevatür” oluşturacak nitelikte olduğunu kaydetmiş, Mü’min b. Hasan eş-Şeblencî aynı görüşü dile getirmiş, Muhammed b. Abdiresul el-Berzencî de bu konudaki rivayetlerin yine tevatür seviyesine ulaştığını dile getirmiştir⁽²⁷⁾. Aralarında meşhur zevatında da bulunduğu 24 sahabeden gelen, hakkında müstakil kitaplar yazılan, akaid ve kelam kitaplarında kıyamet alametleri zikrolunurken yer verilen böyle bir anlayış ile ilgili olarak, bu kadar kaynak ve bilgi ortada dururken, bunların tamamının zayıf olduğunu ileri sürmek ehl-i vukufun İslamî bilgi metodolojisine göre görüş oluşturmadığının kesin bir delili olarak görülmektedir.

SONUÇ

Risale-i Nur talebeleri aleyhine açılan davalarda, mahkemeler ehl-i vukuf olarak bazı kurum ve kişilerden mütalaa istemişse de ağırlıklı olarak bu talepler resmi bir kurum olması hasebiyle Diyanet İşleri Başkanlığı'na yoğunlaşmıştır. Diyanet, bu görevi, bünyesinde bulunan ve geçmişteki adı Müşavere Heyeti olan kurul eliyle yapmıştır. Hakkında akademik çalışma bulunmayan bu konu ile ilgili olarak Diyanetin kaç adet rapor kaleme aldığı, bunların görüş ve dayanaklarının neler olduğu tam olarak bilinmemektedir. Ancak “Risale-i Nur Hakkında Ehl-i Vukuf Raporları” isimli bir çalışmada elli dolayında rapor görülebilmektedir. Bu raporların tümünde Risale-i Nur’da tarikat öğretisi ve teşviki olmadığı, ayrıca eserlerin İslam dini açısından da mahzurlu bir yönünün bulunmadığı ortak bir kanaat olarak ifade edilmiştir.

Öte yandan müellifin Şualar’da zikrettiğine göre Diyanet’in Afyon mahkemesine gönderdiği ehl-i vukuf raporunda ise özellikle Beşinci Şua’da geçen Deccal, Süfyan, Mehdi gibi konulardaki rivayetlerin ya zayıf ya mevzu yani uydurma olduğu tenkidi yapılmıştır. Oysa bu konularda sahih hadis kaynaklarında görmezden gelinemeyecek kadar hadis bulunduğu, hatta bazı muhaddis ya da alimlerin bu konulardaki rivayetlerin tevatür derecesine ulaştığının kaydedildiği bilinmektedir. Bu durum bize, bahsi geçen kitapta yer alan elli civarındaki rapor kaleme alınırken, ilgililerin İslam’ın temel bilgi kaynaklarını ve bilgi usulünü dikkate aldıklarını, aleyhteki raporda ise raporu hazırlayanların bu usule riayet etmeyip siyasi yahut konjonktürel davrandıklarını düşündürmektedir.

Sonuç olarak elli dolayında raporda açıkça müşahede edildiği üzere, Risale-i Nur hakkında İslam’ın bilgi kaynakları ve usulü dikkate alınarak yapılan tetkiklerde, bu eserlerin İslam’a aykırı bir nitelik taşımadığı objektif bir tespit olarak ortaya çıkmaktadır.

27 Adı geçen alimlerin mehdilik hakkında tevatür bulunduğuna dair görüşleri ve kaynaklar hakkında bk. Ömer Yusuf Muhammed, el-Mesihu'l-mev’ûd ve'l-Mehdi el-Muntazar (Beyrut 1420/2000), s. 122-123.